

РОЛЬ І МІСЦЕ КОНЦЕПТУ *EPIDEMIC* В АНГЛОМОВНІЙ І КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

THE ROLE AND PLACE OF THE *EPIDEMIC* CONCEPT IN THE ENGLISH-LANGUAGE AND CONCEPTUAL PICTURES OF THE WORLD

Гахарія К.В.,

orcid.org/0000-0003-3180-5859

аспірантка кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

У статті авторка розглядає зміст й основні характеристики концепту **EPIDEMIC**, визначає роль та місце концепту **EPIDEMIC** у сучасній англійській мові та концептуальній картині світу, а також аналізує співвідношення понять «мовна картина світу» та «концептуальна картина світу» з іншими картинами світу.

Актуальність пояснюється необхідністю перегляду змін, що сталися у колективній свідомості через COVID-19, зокрема тих, що пов'язані з мовою та сприйняттям світу. Аналіз останніх досліджень показав, що тема була популярною у роботах мовознавців у зв'язку з пандемією COVID-19. Утім, було також визначено, що дослідники надають перевагу темам відображення коронавірусу у сучасних дискурсах, мемовітворчості та неологізмам цього періоду. Що стосується досліджень концептів, пов'язаних із цією темою, науковці частіше розглядають концепти **PANDEMIC**, **CORONAVIRUS**, що є більш звуженими, ніж **EPIDEMIC**.

Метою статті є спроба дослідити роль і місце концепту **EPIDEMIC** у сучасній англійській мові та концептуальній картині світу. У роботі розглянуто історію поняття «картина світу», а також проаналізовано взаємозв'язок мовної і концептуальної картин світу з іншими. Окрім цього, авторка коротко проаналізувала співвідношення мовної та концептуальної картин світу та виявила, що ККС є ширшим за МКС.

Основну частину статті присвячено характеристикам концепту **EPIDEMIC**, його змісту, особливостям, історичним трансформаціям, а також аналізу ролі та місця концепту у сучасній англійській мові та концептуальній картині світу. Концепт **EPIDEMIC** – важливий складник сучасного англійського епідеміологічного дискурсу. Історія його еволюції та набуття нових змістових, ціннісних й образних ознак налічує понад 2 500 років.

EPIDEMIC в англійській мові є лінгвокультурним концептом, який включає у себе не лише основні поняттєві ознаки, а й ціннісні, метафоричні та асоціативні складники. Зміст концепту **EPIDEMIC** зумовлений історичними чинниками, розвитком сфери медицини, а також особливостями англійської лінгвокультури. Він посідає чільне місце в англійській мові та концептуальній картині світу.

Ключові слова: концептуальна картина світу, концепт, **EPIDEMIC**, англійська картина світу, епідеміологічний дискурс.

In this article, the author examines the content and main characteristics of the **EPIDEMIC** concept and defines the role and place of the **EPIDEMIC** concept in the modern English-language and conceptual picture of the world, and analyzes the relationship between "linguistic picture of the world" and "conceptual picture of the world".

The relevance is due to the need to review the changes that have taken place in the collective consciousness through COVID-19, in particular those related to language and perception of the world. An analysis of recent research has shown that the topic has been popular with linguists in connection with the COVID-19 pandemic. However, it was also determined that researchers prefer the topics of coronavirus reflection in modern discourses, memes and neologisms of this period. When it comes to researching concepts related to this topic, scientists are more likely to consider the concepts of **PANDEMIC**, **CORONAVIRUS**, which are narrower than **EPIDEMIC**.

The article aims to try to explore the role and place of the **EPIDEMIC** concept in modern English-language and conceptual pictures of the world. The paper considers the history of the concept of "picture of the world", as well as analyzes the ratio between linguistic and conceptual pictures of the world with others. In addition, the author briefly analyzed the relationship between linguistic and conceptual pictures of the world and found that conceptual picture is broader than language picture.

The main part of the article is devoted to the characteristics of the **EPIDEMIC** concept, its content, features, historical transformations, as well as analysis of the role and place of the concept in modern English and conceptual pictures of the world. The **EPIDEMIC** concept is an important component of modern English-language epidemiological discourse. The history of its evolution and acquisition of new semantic, value and figurative features is more than 2500 years old.

EPIDEMIC in the English-language picture of the world is a linguistic and cultural concept that includes not only the basic conceptual features but also value, metaphorical and associative components. The content of the **EPIDEMIC** concept is determined by historical factors, the development of medicine, as well as the features of English-language linguistics. It occupies a prominent place in the English-language and conceptual picture of the world.

Key words: conceptual picture of the world, concept, **EPIDEMIC**, English-language picture of the world, epidemiological discourse.

Постановка проблеми. Сьогодні питання вираження за допомогою лексичних одиниць концептів, що є актуальними для сучасної мовної та концептуальної картин світу, становить особ-

ливий інтерес для дослідників у галузі когнітивної лінгвістики. Актуалізація медичного та епідеміологічного дискурсу у зв'язку з пандемією COVID-19 призвела до того, що перспективним

напрямом у лінгвістиці стало вичерпне осмислення ролі та місця концепту **EPIDEMIC** у мовній і концептуальній картинах світу.

Пандемія COVID-19 сприяла поширенню використання медичних термінів, тема медицини вийшла на передні шпальти усіх засобів масової інформації. Широкий ужиток медичних термінів у мас-медіа сприяє їхній популяризації та переходу до системи загальнозживаної літературної мови. Це зумовлює важливість й актуальність концепту **EPIDEMIC** у системі мовної та концептуальної картин світу. Проведене дослідження концепту **EPIDEMIC** як складника епідеміологічного дискурсу сприятиме більш повному уявленню про зміни в англomовній і концептуальній картинах світу в період пандемії COVID-19. Вчасною і необхідною є розвідка, що присвячена взаємозв'язкам мовної та концептуальної сфер життя суспільства з глобальними явищами, які на нього впливають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тема привертає увагу мовознавців у зв'язку з COVID-19. Так, у 2020 р. виникає чимало публікацій, пов'язаних із концептом CORONAVIRUS, його вербалізацією та проявами у медійному дискурсі, лексичними інноваціями, створеними у зв'язку з пандемією коронавірусу, тощо (зокрема, роботи україномовних і російськомовних дослідників: Н. Долусової, С. Жаботинської, В. Катерміної, К. Красницької, Н. Степанюк, К. Яченко; зарубіжних: Z. Hu, S. Karami, Q. Li, Ö. Mahmut, Z. Yang, A. Zhang тощо). В англomовному науковому дискурсі наявні розвідки, присвячені концепту VIRUS, PANDEMIC, їх застосуванню та змінам у ході історії, а також особливостям функціонування (наукові роботи R. Cardilli, V.T. Covello, J. Clemens, M.E. Hanson, V. Langholf, A. Mitropoulos etc.). Утім, малодослідженими або взагалі не дослідженими залишаються питання функціонування концепту **EPIDEMIC** як більш загального поняття, його місця та ролі в англomовній і концептуальній картинах світу.

Постановка завдання. Метою статті є спроба дослідити роль і місце концепту **EPIDEMIC** у сучасній англomовній і концептуальній картинах світу. Відповідно, досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1. Розглянути поняття «концептуальна картина світу» та «мовна картина світу», їхнє співвідношення з іншими картинами світу. 2. Визначити основні характеристики концепту **EPIDEMIC**. 3. Виявити його роль і місце у сучасній англomовній і концептуальній картинах світу.

Виклад основного матеріалу. Поява терміна «картина світу» (КС) пов'язана з фізиком Г. Герцем, який уперше ввів цю дефініцію у науковий дискурс на початку ХХ ст. На його думку, картина світу – це «сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів, створених науковцями, що повинні передавати продукт цих уявлень образами природно необхідних наслідків відображення предметів» [3]. Німецький науковець, засновник квантової фізики М. Планк розумів КС як «образ світу», який відображає реальні закони природи. М. Планк розрізняв мовну картину світу (МКС) як модель реальної дійсності та практичну КС, яку людина створює, пізнаючи навколишній світ крізь призму своїх особистих переживань [6]. У результаті виникнення терміна «картина світу» у природничо-науковій сфері простежується його чіткий зв'язок зі свідомістю людини.

Разом із тим науковці ХХ ст. почали виводити поняття окремих картин світу, пов'язаних із галузями науки (хімія, біологія, фізика, економіка тощо) [7]. Так, наприклад, О. Шпенглер продовжив розгляд ролі КС уже у філософському ключі та в історичному розвитку суспільства і наголошував, що «будь-якій культурі притаманний індивідуальний спосіб бачення та пізнання природи» [12]. У контексті досліджень духовної сфери життя людей психолог Е. Фром писав, що неможливо уявити світ без «...певним чином організованої та внутрішньо пов'язаної картини світу, без визначення нашого місця в ньому <...> люди би просто розгубилися і були нездатними до цілеспрямованих і послідовних дій, бо без неї неможливо було б орієнтуватися» [11]. У зв'язку з популяризацією поняття «КС» воно стає мультидисциплінарним й універсальним, проникає в усі галузі знань, зокрема й у лінгвістичну.

У процесі подальшого розгляду поняття «картина світу» у лінгвістиці з'ясовуємо, що існують мовна та концептуальна картини світу (МКС і ККС відповідно). Нині ККС та МКС – одні з фундаментальних понять сучасної лінгвістики. Проблемам їх осмислення та структурної організації були присвячені роботи зарубіжних дослідників: Ю. Апресяна, Ф. Боаса, Е. Баха, В. Дідковської, В. Маслова, Л. Меньшикова, Ж. Соколовської; вітчизняних: Г. Лукаш, І. Кононенко, О. Косенко, М. Кочергана, О. Потебні та ін. Чимало мовознавчих досліджень присвячено взаємовідношенню та основним відмінностям між цими поняттями. Уважаємо, що слушно про різницю цих двох понять зауважила А. Яремчук: «Хоча зміст понять «концептуальна картина світу» та «мовна картина світу» є цілком різним, відмінності між ними досить умовні, оскільки між

зазначеними картинами світу відстежуємо зв'язок, як між мисленням і мовою» [13]. Додамо: уважаємо, що мовна та концептуальна картини світу співвідносяться між собою як співвідноситься частина із цілим. Базовою одиницею концептуальної картини світу є концепт.

Саме через те, наскільки всеохоплюючим і динамічним є процес наповнення мовної та концептуальної картин світу, аналіз окремих концептів є перспективною та актуальною галуззю лінгвістичних досліджень. Особливо значимими у цьому контексті є виокремлення взаємозв'язків між роллю концептів у МКС, ККС та способами вербалізації визначених концептів. У зв'язку з актуалізацією проблеми пандемії у світі, підвищеним інтересом у офіційно-діловому спілкуванні, у медіа та побутовому мовленні медичної тематики та звернень до питання охорони здоров'я вважаємо доцільним розглянути місце і роль концепту **EPIDEMIC** у мовній та концептуальній картинах світу.

Концепт **EPIDEMIC** належить до категорії концептів медичного дискурсу (а саме його різновиду – епідеміологічного) як тип інституційного дискурсу, утвореного в результаті комунікації в галузі медицини, що відображає комунікативні відносини між учасниками різного статусу (як професіоналами, так і цивільними громадянами), які мають конкретну мету – порятунок людей від епідеміологічної загрози. Під поняттям «медичний концепт» розуміємо «сукупність колективних уявлень людей, об'єднаних за мовним критерієм, із певного дискретного референту, об'єкта, явища світу медицини й охорони здоров'я» [10].

Концепт **EPIDEMIC** репрезентується в більшості культур і мов світу через професійний медичний дискурс, засоби медичної комунікації, у медіа, публіцистичному і політичному дискурсах. Варто зазначити, що у зв'язку з певними історичними обставинами його відображення зафіксоване й у побутовому мовленні.

Епідемії у медицині трактуються як щось глобальне і безперервно оновлюване. Відповідно, і суспільство у зв'язку з процесом виникнення все нових і нових епідемії намагалося віднайти способи номінувати незвичні явища дійсності, в якій вони знаходилися. Кожні наступні етапи в історичному розвитку людства, пов'язані з хворобами та епідеміями, знаходили відображення і в активному поповненні лексичного складу мов багатьох народів, не є винятком й англійська. Згадаймо лише кількість лексичних новотворів, що виникли у зв'язку з пандемією COVID-19: «...протягом поточної пандемії було створено

понад 1 000 нових слів, як неспеціалізованої, так і технічної термінології» [8], а також численні шляхи їх творення: «Під час їх творення використовуються однакові прийоми неологізації: формування нових значень уже відомих одиниць, творення нових одиниць за рахунок приєднання формотворчих елементів до відомої основи, складання основ, блендінг – змішування основ, що має комунікативно-когнітивну природу» [8].

В уявленні більшості людей слово «епідемія» асоціюється з медичною сферою існування, з хворобами та великим масштабом зараження. Своєю чергою, тривалим та глобальним епідеміям – пандеміям притаманні не лише поширеність, високий рівень загрози та охоплення територій багатьох країн світу, а й відсутність ефективних способів захисту і лікування. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила: «Пандемія оголошується тоді, коли з'являється новий вірус і поширюється по всьому світу, а населення не має імунітету до вірусу, а також ефективних засобів профілактики, тобто вакцинації та лікування» [5].

Немає жодного сумніву у тому, що концепт **EPIDEMIC** набув релевантності й актуальності в англомовній і концептуальній картинах світу у зв'язку з викликами та новими реаліями XXI ст., зокрема появою кількох смертоносних вірусів (Ебола, різні форми нових вибухів лихоманки) та подією глобального масштабу – пандемією COVID-19.

Англомовний епідеміологічний дискурс є активним середовищем конструювання поняттєво-ціннісного змісту концептів, що репрезентують явища, які викликають інтерес із боку представників англомовних лінгвокультурних соціумів. Завдяки процесу масової діджиталізації та збільшенню спілкування у соціальних мережах коронавірусна термінологія та лексичні новотвори періоду коронакризи створюються та поширюються з великою швидкістю. Така поширеність і безперечний вплив на суспільне життя цього епідеміологічного явища дає привід розглядати концепт **EPIDEMIC** у сучасних англомовній і концептуальній картинах світу як самостійний і такий, що посідає чільне місце в англомовному епідеміологічному дискурсі.

Але роль і місце цього концепту в англомовній та концептуальній картинах світу неможливо визначити у повному обсязі, не звернувшись до його історичних трансформацій, що були пов'язані з різним сприйняттям людьми епідемії. Саме завдяки ним можна простежити не лише поняттєвий, а й образний і ціннісний складники концепту **EPIDEMIC**.

Еволюція концепту **EPIDEMIC** налічує понад 2 500 років [2]. Не викликає жодних сумнівів, що у зв'язку з історичними обставинами цей концепт набував образного складника, що складається здебільшого з метафор. Епідемії у літературі та мистецтві відображені як одні з найжахливіших випробувань, які випадають людству.

За два століття до Гіппократа вперше термін *epidemios* був використаний Гомером в «Одисеї». Тоді ця лексема була наближена до значення *who is back home* («той, хто повертається додому» – пер. автора); *who is in his country* («той, хто живе в його країні – пер. автора») [15]. В «Іліаді» він використав *polemos epidemios*, що трактувалося як громадянська війна. У зв'язку з історичними обставинами (зокрема, розвитком медицини) поняття *epidemic* зазнало чимало історично-поняттєвих зсувів. Так, наприклад, у медичній системі Гіппократа «епідемія» – це сукупність синдромів, що спостерігається у певному місті в певний період часу, наприклад зимовий кашель на острові Кос або літні діареї на інших островах [15].

У середні віки довгі хвилі чуми виявили повну безпорадність лікарів перед поширенням і смертною епідемією. Саме у цей час такі лексеми, як «смертоносність», «поширеність», «страх», «відчай» тощо, починають характеризувати відношення людей до епідемій та формують ядерну зону структури концепту **EPIDEMIC**.

У період Ранняго Відродження письменник Дж. Боккаччо так описує безпорадність людини перед епідеміями: «Ніякі поради доктора не помагали од сього помору, ніякі ліки не ставали в пригоді: чи то вже така була натура хвороби, чи неуки-гоїтели (а тоді, крім учених медиків, порозводилось було багато лікарів та лікарюк, що зроду й не нюхали медицини), не мігши знати, в чім сила недуги, не вміли прибрати на неї способу» [1, с. 4].

Із плином історії прогрес усе ж призвів до того, що медики навчилися краще діагностувати захворювання, отже, наблизилися до більш раціонального розуміння концепту **EPIDEMIC**. Зокрема, у цей час із концептом **EPIDEMIC** починають асоціювати карантинні обмеження як єдиний доступний спосіб зупинити поширення хвороби. Так, наприклад, на стінах будинків у деяких містах протягом тривалого часу були розміщені оголошення: «Усіх зачумлених випроваджувати за місто в поле, де вони помирають або одужують; ті, хто доглядав їх, повинні бути замкнені протягом 10 днів; духовні повинні оглядати хворих і доносити властям про хворих під страхом спалення і конфіскації майна» [4].

Завдяки дослідженням і винаходам Л. Пастера і А. Коха епідемії почали пов'язувати з конкретним мікробом. У дослідженні дискурсів епідемій зазначено, що «...кінцевий семантичний зсув був пов'язаний з усвідомленням того, що більшість епідемій спричинено так званим «епідемічним штамом» [15]. Саме тому у медичному епідеміологічному дискурсі до структури концепту **EPIDEMIC** додана суттєва ознака – «причини виникнення епідемій» (бактерії, віруси, штами, мутації вірусу, антигенна мінливість, котрі володіють лінгвістичною інформацією, що доповнює когнітивну парадигму носіїв мови).

Успіхи сучасної медицини звели нанівець багато інфекційних захворювань, такі як чума і віспа, від яких гинули цілі королівства. Але неминуче виникають нові біологічні небезпеки, однією з яких став коронавірус, який раптово виник у Китаї в кінці 2019 р. Ця хвороба, зовні схожа на грип, характеризується високим ступенем інфекційності і летальності, проти неї поки не створено надійних ліків, хоча одразу ж були розпочаті дослідження з вивчення цього вірусу. Було введено безпрецедентно жорсткий карантин на всій території Китаю, але вірус вирвався за межі країни, і виникла вірогідність загрози планетарного масштабу [14].

Така подія не змогла не віднайти відображення у мовній і концептуальній сферах людського життя (на прикладі англійського дискурсу). Так, наприклад, «словом 2020 року за версією американського словника Merriam-Webster (Вебстера) стала «пандемія» (*pandemic*)», а «укладачі словника англійської мови Collins Dictionary назвали головним словом 2020 року «локдаун» (*lockdown*)» [9].

Розглянуті приклади історичної еволюції аналізованого нами концепту свідчать про те, що в процесі пізнання дійсності, із розвитком наукової думки відбулися певні зміни в уявленнях людини про феномен «епідемія». У дискурсах теперішнього часу, а також в англійській і концептуальній картинах світу концепт **EPIDEMIC** набув нового смислу, став одним із предметів усесвітньої уваги, важливою темою для обговорення і нового розуміння в контексті осмислення глобальних загроз.

Проведений зріз даних щодо еволюційного розвитку концепту **EPIDEMIC** жав змогу зробити висновок, що **EPIDEMIC** в англійській картині світу є лінгвокультурним концептом, який включає у себе не лише основні поняттєві ознаки, а ще і ціннісні, метафоричні та асоціативні складники. Зміст концепту **EPIDEMIC** зумовлений історичними чинниками, розвитком

сфери медицини, а також особливостями англomовної лінгвокультури. Припустимо, що засоби вербалізації концепту EPIDEMIC також відображатимуть менталітет та соціокультурні звичаї населення англomовних країн.

Висновки. Таким чином, нам удалося з'ясувати, що концепт EPIDEMIC як сьогодні, так і впродовж більше двох тисячоліть свого існування посідав чільне місце у загальнолюдській

свідомості, системі уявлень і цінностей. У зв'язку з пандемією коронавірусу його роль у житті людства актуалізувалася. Відповідно, він є значущим і для сучасної англomовної концептуальної картини світу. Ми вважаємо перспективним подальше дослідження особливостей функціонування, а також ролі і місця концепту EPIDEMIC, зокрема засобів його вербалізації в англomовному епідеміологічному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боккаччо Дж. Декамерон / пер. з італ. М. Лукаша. Харків : Фоліо, 2004. 672 с.
2. Гахарія К.В. Еволюція концепту EPIDEMIC в історичному розвитку суспільства. *Мова. Свідомість. Концепт*. 2021. Вип. 11. С. 81–85.
3. Герц Г. Три картини мира. *Новые вехи в философии*. № 11. URL: <https://bit.ly/3h133My> (дата звернення: 27.06.2021).
4. Лекції з навчальної дисципліни «Історія медицини та медсестринства». URL: <https://bit.ly/2UgPcDL> (дата звернення: 27.06.2021).
5. Марчак О. ВООЗ офіційно оголосила пандемію коронавірусу. *24 здоров'я*. URL: <https://bit.ly/3xMonG8> (дата звернення: 26.06.2021).
6. Некрасова Н., Некрасов С. Философия науки и техники: тематический словарь-справочник : учебное пособие. Москва : МИИТ, 2009. 278 с.
7. Ольшанский И. Лингвокультурология в конце XX века: итоги, тенденции, перспективы. *Лингвистические исследования в конце XX в.* 2000. Вип. 2000. С. 14–30.
8. Северская О. Ковидиоты на карантинках: коронавирусный словарь как диагностическое поле актуальных дискурсивных практик. *Коммуникативные исследования*. 2020. № 7(4). С. 887–906.
9. Слово року. *Українформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-slovo-roku> (дата звернення: 15.07.2021).
10. Соколов В. Категоризація і концептуалізація нової медичної дійсності в англomовній картині світу. *Нова філологія*. 2013. № 59. С. 83–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2013_59_19.
11. Фромм Э. Иметь или быть. Москва : Прогресс, 1990. 238 с.
12. Черноиваненко В. Европа Освальда Шпенглера. *Сучасність*. 2007. № 1–2. С. 150–156.
13. Яремчук А. Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2020. № 8. С. 69–76.
14. Listings of WHO's response to COVID-19. URL: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covid-timeline> (дата звернення: 27.06.2021).
15. Martin, P., Martin-Granel, E. 2,500-Year Evolution of the Term Epidemic. *Emerging infectious diseases*. 2006. Vol. 6. № 12. P. 976–80. URL: [10.3201/eid1206.051263](https://doi.org/10.3201/eid1206.051263) (accessed 10 March 2021).